

גליון נושא: 'תופס לבעל חוב'

בס"ד, יום ג' פרשת וירא, י"ד חשון תשע"ו, דיונים אקטואליים בסוגיות הנלמדות.

מסכת בבא מציעא דף י.

העלון נודב, להצלחת התורם ונו"ב ברוחניות ובגשמיות.

פנינים

קידושין ע"י שליח

עין בפני יהושע ונוב"י (בשו"ת מהדו"ק אהע"ז סימן ס"ד) שהקשה על הגמ' (נזיר דף יב עמוד א) צא וקדש לי אשה סתם אסור בכל הנשים שבעולם, חזקה שליח עושה שליחותו. וקשה איך יכול לקדש אשה ע"י שליח הרי הוי תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים. ובשלמא לפי שיטת רש"י שבעשאו שליח מהני תופס לבעל חוב נוחא. אבל לתוס' שכך קי"ל שגם בעשאו שליח אין יכול לתפוס תקשי.

ותירצו הפנ"י והנוב"י שיכול לעשות כן מטעם שיש לו מיגו דזכי לנפשיה. והקשה המהרי"ץ חיות (נזיר יב.) שא"כ בקרובי השליח דלא שייך מיגו דזכי לנפשיה כי הרי היא ערוה בשבילו איך יועיל שליחות לקידושין, והרי כתוב שאסור בכל נשים שבעולם ולא כתוב שבקרובים של השליח מותר לישא, והניח בקושיא.

ושמעתי לתרץ: (י.ה.) שבקידושין מכיון שהאשה מקנה עצמה לבעל והיא החליטה להתקדש לו לא שייך לדון בזה תופס לבעל חוב, ודמיא לאופן שהלואה עצמו יחליט לתת לאחד מבעלי החובות שודאי יוכל השליח לקבל ואף שכתב הר"ן בנדרים שהאשה מפקרת עצמה והבעל זוכה בה, זה רק אופן הקנין אבל ודאי הסכמתה הוא צד בקנין וחשיב נתינה על פי דבריה. ורק באופן שהשליח הוא זה שמחליט לחוב לאחד על חשבון השני אז נאמר הדין של תופס לבעל חוב.

עוד יש ליישב: גם אם נניח שנחשב חב לאחרני, מיושב לפי דעת הר"ן שבאופן שדעת אחרת מקנה יכול לתפוס אף בחב לאחרים כך גם בשליח לקדש יש כאן דעת אחרת מקנה מצד האשה.

עקידת יצחק

בספר מנחה שלוחה (בראשית כב ד) וכן בספר אילה שלוחה (ר"ה עמוד צד) כתב דבר נחמד על פרשת השבוע:

בפרשת העקדה כתוב (בראשית כב ד) וַיִּשְׁכֶּם אַבְרָהָם בַּבֶּקֶר: וממה שאברהם הזדרז להשכים בבוקר למדו בגמ' (פסחים ד.) שזריזין מקדימים למצות. ויש לעיין הרי זריזין אין זה חיוב מן התורה רק חסידות מצד אברהם, ואיך יתכן שאברהם יעשה מידת חסידות כאשר מכח אותו מנהג חסידות הוא הורג את יצחק יותר מוקדם, הרי הוי מידת חסידות שחב לאחרני.

ותירץ שם בכמה אופנים א. שרק זירז את הכשר המצוה של בקיעת העצים וחבישת החמור, אבל השחיטה עצמה היה באותו זמן המיועד לכתחילה. ב. דאין זה חוב ליצחק אלא זכות שבכך נהפך לקרבן עולה כליל. ג. היוצא ליהרג אין משהין דינו משום עינוי הדין, כך גם ביצחק עדיף להרגו מיד. ד. כיון שיצחק יודע ומסכים אין זה חב לאחרני שכן הוא עצמו מתרצה בדבר. עכ"ד.

ובפשוט יש לומר (י.ז.ו.) דזריזים מקדימים זה חלק מגוף המצוה וכמו שעצם העקידה מותרת

ואין בו חב, כך גם הזריזים מקדימים אינו נחשב חב לאחרני. ❖

תפיסה במקום שחב לאחרים

1. תופס לבעל חוב

מבואר בגמ' (בבא מציעא דף י עמוד א) שבחב לאחרני שיש עוד בע"ח, התופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה. ובלא חב לאחרים שאין עוד בע"ח או שיש מספיק נכסים לכולם קנה. דין זה מוסכם על הכל, למעט שיטה יחידאה המבוארת בתוס' בתחילת הסוגיא (ד"ה ולימא מר), שלדעת ר' נחמן המחלוקת של ר' אליעזר ורבנן כלפי פיאה הוא אם תופס לבע"ח במקום שחב לאחרים קנה או לא. נמצא לדעת התוס' לדעת ר' נחמן-לדעת ר' אליעזר, קנה בתופס לבעל חוב.

כך נפסק להלכה **בשו"ע** (סימן קה סעיף א') שכל התופס לבעל חוב במקום שיש עליו חב לאחרים לא קנה, ואפילו עשאו שליח וכתב לו הרשאה, אבל אפטרפוס קנה דיד בעלים הוא.

2. הטעם דלא קנה בבעל חוב

כמה טעמים נאמרו בראשונים מדוע תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים לא קנה.

א. דעת רש"י: (י. ד"ה לא קנה) שהטעם דלא קנה - דלאו כל כמיניה להיות קופץ מאליו וחב לאלו, מאחר שלא עשאו אותו הנושה שליח לתפוס. משמע שאם עשאו שליח יכול לתפוס. ונחלקו התוס' (ד"ה תופס לבע"ח) שבכתובות (דף פד:) משמע גבי עובדא דיימר בר חשו דתופס לבע"ח במקום שחב לאחרים לא קני אפילו עשאו שליח. עיין **בשיטמ"ק** (כתובות פד:) שתירץ שיטת רש"י דכאן איירי בשליחות גמורה דאלים טפי ומהני, אבל בכתובות ביימר בר חשו מיירי בשליחות גרועה ולכן לא מועיל: א. שלא עשאו שליח לזכות, אלא הוא שלוחו ידוע לכמה דברים. ב. לא אמר לו לזכות עבורו, רק לעשות לו מעשה תפיסה גרידא. ג. מינהו להיות שלוחו בלי עדים.

וצריך להבין לדעת התוס' ששליחות לא מועילה, מדוע אפטרפוס או פועל מועיל דידו כיד בעל הבית, הרי סו"ס הוא חב לאחרני. וצריך לומר שלדעת התוס' בפועל ובאפטרפוס מועיל כיון שהוא ידא אריכתא דיליה, שהרי שכרו לכך ונמצא שהוי מעשה דיליה. ורק במינוי שליחות גרידא לאו כל כמיניה לקפוף ולהכריע ביניהם מי יזכה. ולדעת רש"י אף בשליחות גרידא כבר הוי כפועל דהוי מעשה של המשלח. ורק בשליחות קלושה כההיא דיימר בר חשו לא מהני. **והש"ך** (קה א) כתב לדחוק דכוונת רש"י שליח ששכרו דיד פועל כיד בעה"ב. אולם נחלק עליו התומים (קה א) **והפנ"י** שדעת רש"י שכל שליח דינו כפועל, ואין תלוי אם מקבל שכר.

ב. דעת הרא"ש: לפי דעת התוס' שלא מועיל אפילו עשאו שליח, צריך לפרש הטעם כמבואר ברא"ש שהטעם שלא קנה משום דלאו כל כמיניה לזכות זה ולחוב לאחרים, ואין יד השליח כיד המשלח לחוב לאחרים. ועיין **בתקפו כהן להש"ך** (סימן קכו) שלהלכה כל הפוסקים ראשונים ואחרונים נחלקו על רש"י, ומצדד שם שאין יכול לומר 'קים לי' כדעת רש"י כיון שהוי שיטה יחידאה. וכן כתב **בנתיבות המשפט** שלא מועיל ע"י שליח, אבל התומים כן פוסק כדעת רש"י שמועיל תפיסה ע"י שליח.

ג. דעת הפנ"י והבית מאיר: טעם מחודש מבואר בפנ"י (כתובות פד:) ובבית מאיר שלא קנה בתופס לבעל חוב, משום שאין שליח לדבר עבירה כיון דחב לאחרני. ותמה עליו הקצות (סימן ק"ה ס"ק א') שהכא למשלח אין עבירה כלל ולא אמרינן אין שליח לדבר עבירה רק כשיש עבירה לשליח ולמשלח דוגמת כהן דאמר לישראל צא וקדש לי אשה גרושה דעבירה היא למשלח [והוכיח כדבריו מתוס' בגיטין (דף יב.) לענין ליקט את הפיאה]. מכח קושיא זו מסביר הקצות טעם הדין משום דלאו כל כמיניה ולא שייך בזה גדר שליחות. ויתכן ליישב (א. מ.) שהרי הטעם שאין שליח לדבר עבירה הוא משום דברי הרב ודברי התלמיד דברי מי שומעין ולענין זה סגי שיש עבירה לשליח ואין צריך שיהא עבירה גם למשלח דסו"ס מצווה לא לעשות כן ויש כאן 'דברי הרב'. גם **הגרע"א** (בשו"ת סימן קלג) מביא מהלך זה בשם **הבית מאיר**, והקשה על כך שהרי דעת התוס' דבשוגג יש שליח לדבר עבירה, ואטו התופס לבעל חוב בשוגג יועיל תפיסתו.

3. מדוע מציאה שונה מחוב

עוד מבואר בסוגיא דבחוב לכו"ע לא קנה, אבל לענין מציאה יש מחלוקת אם קנה. לדעת רב נחמן ורב חסדא: המגביה מציאה לחבירו לא קנה חבירו, דתופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים

מנהג ישראל תורה

האם מותר לתפוס לחבירו מקום באוטובוס?

שאלה מצויה: האם מותר לתפוס מקום באוטובוס לחבירו שעולה בתחנה האחרונה, ויש אנשים שעלו בתחנה הקודמת שאין להם מקום לשבת ונמצא שהפסידם את הזכות ישיבה שיש להם, וגם פעמים שמחמת כן יצטרכו לרדת. **תשובה:** יש בזה כמה דיעות וכדלהלן.

לכו"ע אסור: דעת הגר"י זילברשטיין שליט"א (עלינו לשבח בראשית סימן פ', חשוקי חמד ב"מ דף י.) שבין לדעת תוס' ובין לדעת הרמב"ן שנחלקו לענין מציאה, אין לתפוס מקום עבור חברו כיון שהנוסעים משלמים עבור הנסיעה והישיבה ורק בדיעבד עומדים ע"כ אסור לתפוס שמפסיד להם מזכויותיהם, אבל בילד או חולה הזקוקים למלווה שישב לידם יתכן שמותר להם לתפוס מקום עבור המלווה כי עבור עצמם הם תופסים. **תלמיד חכם:** וחידש שם עוד הגר"י דאם העומד הוא עם הארץ ותופס מקום עבור ת"ח כיון דע"פ דין מגיע לו זכות קדימה, יוכל בודאי לתפוס עבורו מקום ישיבה.

וכן שמעתי מהגר"י הירשער שליט"א בשם הגר"ר שמאי גרוס שליט"א שכבר האריך בכל צדדי הענין בשו"ת שבט הקהתי (חלק ב' חו"מ סימן שי"ד) ולא הכריע שם להלכה, וההוראה למעשה בזה שאם אינו משלם עבור המקום השני אסור לתפוס, ואם משלם לכתחילה עבור שני מקומות כיון שכבר שילם עבור המקום שתופס לחבירו מותר לתפוס שאין זה חב לאחריני שהרי קנה את הזכות הזאת. ואע"ג שאין אפשרות לקנות מקום בלי לשבת בו, מכל מקום כיון שחבירו תכף ישב שם מועיל קנינו מעכשיו. וכעין פסק זה שמעתי מהגר"י פרידמן שליט"א והגר"ר מאיר שטינברג שליט"א. והוסיפו שרק אם יש מנהג ידוע וברור, יועיל מצד מנהג המדינה. וכ' בספר חיי הלוי (ח"ו סימן קצד) להגר"ר יוחנן ואזנר שליט"א שאפילו רואה חבירו בתור מחוץ לאוטובוס אין יכול לתפוס לו ורק באופן שזה גורם הנאה לעצמו כגון שרוצה ללמוד עמו חברותא אז יכול לתפוס כיון שהיו צורך שלו.

לכו"ע מותר: מאידך שמעתי מהגר"ר עזריאל אורבאך שליט"א שבאמת אין התפיסה מועלת כלום ואפשר להתיישב גם אחרי שתפס, כי מה שמניח חפץ כל שהוא על הכסא אין בו תורת קנין, שאינו לא חזקה ולא סיטומתא, וממילא מותר לעשות כן, שכיון שלא חל ורק גורם לאנשים לחשוב שהמקום תפוס ואין כאן תופס לבעל חוב. והיה שייך לאסור 'להערים' על הנוסעים רק מצד תורת המידות ובין אדם לחבירו, וכיון שזה צורך עבורו מותר.

לתוס' אסור להרמב"ן מותר: דעת הגר"ר צבי שפיץ שליט"א (משפטי התורה ח"א סימן פה) שנדון זה תלוי במחלוקת התוס' והרמב"ן לענין מציאה, שלדעת התוס' רק כשיש לו מיגו יכול לתפוס, וכאן אין לו מיגו שהרי אין לו זכות לתפוס שני מקומות. ולכן אסור לנוסע לתפוס מקום ישיבה עבור נוסע נוסף שיעלה מאוחר יותר אם מחמת זה לא ישאר מקום ישיבה לנוסעים אחרים שעלו ושילמו, אלא א"כ שילם לנהג גם עבור חברו. אמנם רשאי לתפוס מקום, אם יש עדיין מקומות ישיבה פנויים במקום אחר באוטובוס. ובמקומות שקיים מנהג מוסכם על האנשים בדברים אלו, הולכים אחר המנהג. לפיכך אם המנהג הוא שאדם תופס מקום ישיבה עבור קרוביו, ושאר האנשים מוחלים על כך, רשאי לעשות כן אף לכתחילה. אבל לדעת הרמב"ן שבמציאה אין בו תורת תופס לבעל חוב, גם באוטובוס כיון שאין המקום שייך לשום אדם מותר לתפוס, ואינו כתופס לבעל חוב שיש לכל אדם שיעבוד על כך. ❖

לא קנה. ואילו לדעת רבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן: המגביה מציאה לחבירו קנה חבירו. ופירשו התוס' (ד"ה א"ר יוחנן) דאף על גב דאית ליה לרבי יוחנן תופס לבע"ח לא קני היינו דוקא היכא דלא שייך מגו דזכי לנפשיה דאין הלוח חייב כלום לתופס, אבל במציאה דאיכא מגו קנה.

אבל הרמב"ן כתב ולדידי לא קשה כלל, שבמציאה אין בעלות כלל ולא חשיב חב לאחריני שרק מונע ממנו רוח וזה לא חשיב חב לאחריני, [ובדעת התוס' צ"ל שסו"ס חב מה שאין יכול לזכות במציאה. עי"ל לפי היסוד של הגרש"ש בנדרים סוף פ"ד שהפקר גדרו שעומד לכל העולם לזכות בו ואין זה סילוק הבעלות לגמרי ולכן סובר הרמב"ם שיכול לישאל על ההפקר].

הערות מבני החבורה

'תפיסת מקומות' בבית המדרש

שאלה: בישיבת מיר נהוג מקדמת דנא, שאין חזקה למקומות אחרי השעה 9:30 בבוקר ואחרי השעה 4:00 אחה"צ. ויש לדון האם מותר לתפוס מקום בבית המדרש לחבירו שיושב איתו בספסל וביקש לו שכיון שמאחר היום שיפתח לו גמ' על הסטנדר, ובכך לא יתישב אחר על מקומו הקבוע. והנדון הוא האם יש כאן תופס לבעל חוב במקום שחב לאחרים, או דלמא דמיא למציאה שקנה. ובשלמא לדעת רש"י שבעשאו שליח יכול לתפוס ניהא, אבל לדעת התוס' וכפי שנפסק בשו"ע שאף עשאו שליח אין תופסין לבע"ח יש להסתפק בזה.

תשובה: יש בזה כמה צדדים וכמה דעות, וכפי שיפורט בזאת.

א. מותר רק לחברותא: כלפי לתפוס מקום עבור החברותא עיין במש"כ הג"ר יצחק זילברשטיין שליט"א (חשוקי חמד בבא מציעא דף י עמוד א, תורתך שעשועי סימן ה' הערה 5) שאלה: האם מותר לתפוס מקום בישיבה עבור החברותא? תשובה. בהיכלי הישיבות הק' כשהמקומות מועטים והלומדים מרובים כ", מסתבר דמותר לתפוס מקום הסמוך לו עבור חברותא, מאחר והוא זקוק לו, ומבלעדיו אינו יכול ללמוד, הרי זה כאילו תופס מקום עבור עצמו. ויוצא מדבריו שאסור לתפוס מקום לאיש אחר וכ"כ בספר חיי הלוי (ח"ו סימן קצד) להג"ר יוחנן ואזנר שליט"א שאסור לתפוס לחבירו. ורק לחברותא מותר שהוי צורך שלו וכן מועיל משום מיגו לדעת הש"ך והקצות.

ב. אסור לתפוס: מאידך שמעתי מהמשגיח דישיבת מיר הג"ר אהרן חדש שליט"א, שאסור לתפוס דהוי חב לאחרני, ואפילו הוא בעצמו אין יכול לתפוס כל שאינו מתחיל ללמוד כעת לכל הפחות 10 דקות שאז אף שיוצא לזמן מה מועיל תפיסתו, אבל כל הענין של 'תפיסת מקומות' זה חב לאחרני, דכל זמן שאינו מגיע ללמוד בפועל אין לו זכות למקום והוי חב לאחרני.

וכן שמעתי מכמה אחראים של בתי מדרש דהמטרה הוא שהמקדים להגיע 'ללמוד' יהא לו מקום, וכל מי ש'נזכר' במהלך הסדר להגיע ללמוד הפסיד חזקת מקומו, ואם אפשר לעשות 'קומבינות' ע"י שליח או פתיחת ספר לסד"ב בסוף סדר א' מה הועילו חכמים בתקנתם. ולסברתם אפילו אם פתח גמ' והלך לסעוד את לבו בארוחת בוקר אפשר לתפוס לו את המקום. עוד העירו שגם אם יועיל תפיסה לחברותא אבל כלפי הסטנדר אין מועיל תפיסה, ואף לסברת הגר"י זילברשטיין שזה צורך שלו שיהא לו חברותא מכל מקום יכול החברותא שלו ללמוד בלי סטנדר או שהחברותא ישיג סטנדר לעצמו. ואין לו צורך בעצם שיהא לחברותא שלו סטנדר. והוסיפו שאין מועיל תפיסה מסוף סדר א' לתחילת סדר ב' כיון שפתיחת הספר לא היה בזמן הראוי לתפיסה (מ.ז.).

ג. מתר לתפוס: מאידך שמעתי מהג"ר עזריאל אורבאך שליט"א שאין כאן שום חלות תפיסה וכאשר פתח גמרא על הסטנדר לא עשה כלום וכי הגביה או עשה קנין חזקה, [ורק כאשר כבר למד שם בפועל אף שלא קנה מצד דיני ממונות ואין יכול להזמינו לבית דין על כך, מכל מקום נחשב 'מעשה חזקה']. וממילא מותר לעשות כן, שכיון שלא חל ורק גורם לאנשים לחשוב שהמקום תפוס ואין כאן תופס לבעל חוב. והיה שייך לאסור 'להערים' על הלומדים רק מצד תורת המידות ובין אדם לחבירו, וכיון שזה צורך עבורו מותר.

ד. מנהג העולם: למעשה המנהג בישיבות שכן תופסים, ושמעתי מהג"ר צבי חשין שליט"א והגר"י פרידמן שליט"א להסביר את המנהג בישיבות שכן תופסים מקומות, מכיון שאין כאן נושא של בעלות ממונית שהרי היושב אינו קונה מקומו מצד קנינים של חו"מ דאטו מי שלקח מקום של חבירו עבר על לא תגזול, וכל הענין הוא רק סדרי קדימה ולכן כשם שיכול הוא לתפוס ובזה להודיע שחפץ לשבת באותו מקום, יכול גם לשלוח את חבירו לעשות את המעשה הזה של גילוי דעת שיש אדם שחפץ לשבת כאן. **מנהג המקום:** ושמעתי מהג"ר יוסף הירשפלד שליט"א בשם הג"ר שמאי גרוס שליט"א שמצד הדין של תופס לבע"ח מותר לתפוס מקום בבית מדרש בשביל חבירו. והוסיף שיכול בעל המקום לקבוע שבבית מדרש זה לא יועיל תפיסה, ויש סמכות לראש ישיבה ולראש בית מדרש בענין הזה, ותלוי כל בית מדרש וחבורה לפי מנהג המקום. ❖

ונפק"מ בין תוס' לרמב"ן במציאה שאין יכול לתפוס לעצמו שאין בה מיגו (כגון שי המחולק לכל

אדם אחד) האם יכול לזכות לחבירו, לדעת הרמב"ן יכול לתפוס, ולדעת התוס' אין יכול לתפוס.
להלכה נפסק בשו"ע שאם חייב גם לתופס יכול לתפוס גם עבור חבירו מדין מיגו, ולפי"ז במגביה
מציאה לחבירו ודאי קנה חבירו, אולם לא נתבאר בשו"ע אם מגביה מציאה קונה מצד מיגו או
משום שאינו חב לאחרים. ❖

'צומק הפסד'

לתרומות, הצרות, והארות. נ"ד: 052-7687405 . פקס: 02-6507823